

Debats

Catalunya Social

Propostes des
del Tercer Sector

Taula d'entitats
del Tercer Sector Social
de Catalunya

núm. 68
juny de 2024

**Fragmentades:
una anàlisi dels
discursos d'odi, l'auge
de l'extrema dreta
i el seu impacte social**

Fragmentades: una anàlisi dels discursos d'odi, l'auge de l'extrema dreta i el seu impacte social

Salma Amazian

Instituto de Migraciones/Universitat de Granada.

Llicenciada en Història i Antropologia Social. Doctoranda en estudis migratoris en a l'Institut de Migraciones (Universitat de Granada). Activista antirracista i contra la islamofòbia. Escriu i investiga sobre la imbricació de raça, classe, gènere, migració en les experiències d'opressió i resistència de la diàspora magrebina en l'Estat espanyol. Co-autora del llibre La radicalización del racismo (Cambalache, 2019), el documental "Es por tu seguridad" (2021) i dels informes "Racisme institucional a l'Ajuntament de Barcelona" (CMIB, 2021) i "Securitización e islamofobia" (SOS Racisme, 2021).

Helios F. Garcés

Investigador independent i escriptor.

Ha escrit en mitjans de comunicació com El Salto, Revista Ctxt, o La Marea. És autor del llibre "Religión vs. Revolución. Malcolm X, musulmán de la liberación" (Bellaterra Edicions, 2023). Ha publicat assajos en diversos llibres col·lectius com "Racismo de Estado. Una mirada colectiva desde la autonomía y la justicia racial" (Txalaparta, 2023) o "Miradas en torno al problema colonial. Pensamiento anticolonial y feminismos descoloniales en los Sures Globales" (Akal, 2019).

Índex

1. Introducció	4
▶ a. Justificació	4
▶ b. Metodologia	5
▶ c. Estructura del dossier	5
2. Context	7
▶ a. El discurs d'odi: aproximació conceptual i tensions	7
▶ b. L'expressió de qüestions estructurals	16
3. Exposició de la qüestió	18
▶ a. El relat de l'extrema dreta i la batalla cultural que proposa	18
<i>Antifeminisme i anti-LGTBIQ+</i>	20
<i>Racisme i islamofòbia</i>	24
<i>Nativisme: nació i fronteres</i>	28
▶ c. Impactes en les entitats i drets socials	35
▶ d. Les entitats socials en la desarticulació dels discursos d'odi	45
4. Conclusions	49
5. Glossari	51
6. Bibliografia	56

1. Introducció

a. Justificació

En el context global d'auge de l'extrema dreta i dretanització dels discursos polítics i socials, és important preguntar-nos com aquests estan afectant els vincles i drets socials. La Taula del Tercer Sector a través d'aquest dossier vol contribuir al compromís comú del Tercer Sector envers l'odi i l'extrema dreta i encetar una conversa que sovint s'ha defugit, però que està impactant quotidianament en la tasca de les entitats i de la població a qui acompanyen.

Aquest dossier vol aprofundir en les esclotxes a través de les quals els discursos d'odi ja estan trencant alguns consensos socials en relació amb la convivència i la garantia de drets -i, en particular, de drets socials- en un context d'auge de l'extrema dreta a Catalunya i a la resta de l'Estat espanyol.

Per fer-ho, cal recordar-nos, breument, què és el discurs d'odi i per què no és llibertat d'expressió, quina relació té amb la nova extrema dreta, i fer atenció als principals mecanismes de creació del seu relat i la batalla cultural que proposen. Quins discursos ja han situat a l'agenda? Per què l'odi va més enllà dels partits d'extrema dreta? Com a entitats socials és necessari entendre quina relació tenen els discursos d'odi i l'extrema dreta amb determinats col·lectius -dones, persones d'origen migrat, persones musulmanes, col·lectiu LGTBIQ+, persones grans, amb discapacitat, poble gitano, etc.

Per altra banda, hem de poder assenyalar quin és el potencial de les entitats socials en la desarticulació dels discursos d'odi i establir vies i propostes per a fer-ho, tenint en compte que són un agent clau en la defensa i el gaudi de drets socials.

b. Metodologia

La metodologia d'aquest dossier temàtic es fonamenta en una revisió bibliogràfica exhaustiva de textos periodístics i acadèmics rellevants, informes i publicacions de les mateixes entitats socials, així com en grups de discussió amb les entitats de la Taula del Tercer Sector. Hem organitzat grups de discussió amb entitats de la Taula que ens han aportat una perspectiva més profunda, permetent comprendre les necessitats i les preocupacions de manera situada.

Malgrat això, cal assenyalar que l'objectiu principal no és explorar les ideologies de l'extrema dreta o els seus discursos d'odi, sinó entendre com aquests afecten les entitats socials i com poden respondre-hi. És crucial analitzar com aquests discursos impacten les entitats del tercer sector i com poden reforçar les seves posicions per afrontar-los. Les entitats participants en aquesta investigació com ECAS, Orde Hospitalari Sant Joan de Déu, Càritas Catalunya i Federació Catalana d'Autisme, representen diversos àmbits i col·lectius afectats per aquests discursos.

c. Estructura del dossier

El dossier comença amb una secció de *Context*, en què s'explora la conceptualització del discurs d'odi, la seva relació amb la llibertat d'expressió i els temes abordats per l'extrema dreta. A continuació, en la secció d'*Exposició* de la qüestió, s'analitzen els arguments antifeministes, racistes, islamòfobs, nativistes i anti-LGTBIQ+ utilitzats per l'extrema dreta i s'examina l'impacte del discurs d'odi en les entitats socials, les dinàmiques socials i les polítiques públiques, especialment quan arriben a les institucions. S'ofereixen les percepcions de les entitats col·laboradores

sobre com aquests discursos afecten els diferents col·lectius i com repercuteixen en els drets socials de manera global. Finalment, s'analitza la capacitat de les entitats socials per desarticular aquests discursos, identificant les estratègies més usades.

2. Context

L'auge dels discursos d'odi vinculats a l'extrema dreta és un fenomen complex que requereix una comprensió profunda dels elements que hi estan implicats. Això inclou la seva conceptualització, els límits que presenta, el seu possible xoc amb la llibertat d'expressió i la seva estreta vinculació amb les estructures de poder vigents. En primer lloc, cal entendre la naturalesa dels discursos d'odi i els seus límits, ja que la seva definició pot variar segons cada context cultural i legal. És crucial vincular els discursos d'odi amb les estructures de poder existents, com ara el colonialisme, el patriarcat o el nativisme, per entendre el seu origen i impacte. Sense abordar aquestes qüestions de manera adequada, és difícil comprendre i abordar de manera efectiva el fenomen i les seves implicacions per a la convivència i la democràcia. En els següents apartats farem una aproximació conceptual tenint en compte els marcs internacionals així com els debats polítics i els límits institucionals. Seguidament, entrarem a fer una fotografia general de quins són aquests discursos i a quins col·lectius assenyalen.

a. El discurs d'odi: aproximació conceptual i tensions

En aquest epígraf volem delimitar què entenem per discursos d'odi marcant d'on sorgeix aquesta retòrica i en quins casos ha estat útil. Els discursos d'odi defineixen dinàmiques socials i polítiques complexes. Sovint s'ha utilitzat aquest concepte per a donar explicacions psicològiques i individuals a qüestions més estructurals. Aquestes qüestions han estat àmpliament estudiades i analitzades per les tradicions de pensament crític molt diverses ja sigui el feminisme, el moviment LGTBIQ+, l'antiracisme, etc. No obstant això, entenem

que en el context de les entitats socials i la seva dialèctica i negociació en el camp polític institucional aquesta retòrica resulta útil. Al llarg de les converses i grups de discussió duts a terme, la tensió entre el marc dels discursos d'odi i el caràcter estructural, històric (perquè no se circumscriuen a l'auge actual de forces polítiques d'extrema dreta) i material de les realitats socials i polítiques amb les qualstreballem era una constant. És un fet que allò que som capaces, com a entitats, d'identificar com a discurs d'odi desborda la idea de l'odi i va molt més enllà del marc discursiu.

Segons defineix les Nacions Unides a través de l'Estratègia i Pla d'Acció per la lluita contra el discurs d'odi, els discursos d'odi són *"qualsevol mena de comunicació, sigui oral o escrita —o també conductual—, que ataca o utilitza un llenguatge pejoratiu o discriminatori en referència a una persona o grup en funció d'allò que són, en altres paraules, basant-se en la seva religió, ètnia, nacionalitat, raça, color, ascendència, gènere o altres formes d'identitat"* (ONU, 2019).

Així mateix, en la Recomanació General núm. 15 de 2015 sobre línies d'actuació per combatre el discurs de l'odi de la Comissió Europea contra el Racisme i la Intolerància defineix els discursos d'odi com *"l'ús d'una o més formes d'expressió específiques —per exemple, la defensa, promoció o instigació de l'odi, la humiliació o el menyspreu d'una persona o grup de persones, així com l'assetjament, descrèdit, difusió d'estereotips negatius o estigmatització o amenaça respecte a aquesta persona o grup de persones i la justificació d'aquestes manifestacions basada en una llista no exhaustiva de característiques personals o estats que inclouen la raça, color, llengua, religió o creences, nacionalitat o origen nacional o ètnic, igual que l'ascendència, edat, discapacitat, sexe, gènere, identitat de gènere i orientació sexual"*.

Tot i que no existeix un marc unificat per part de les institucions internacionals o les organitzacions de Drets Humans, aquesta darrera definició ens és útil per abordar la realitat d'aquest fenomen en un preocupant context d'auge europeu i internacional dels feixismes (Sidera, 2023).

És important tenir present que l'emergència actual de col·lectius, organitzacions i partits polítics d'extrema dreta té origen en les últimes dècades del segle XX (Rubio Gómez, 2022). No obstant això, és una manifestació política que troba el seu sentit en la persistència d'estructures de poder concretes que encara dominen les societats modernes. Ens referim al racisme, la islamofòbia, l'antigitanisme, la violència masclista, els discursos antimigració, les narratives anti-LGTBIQ+, el capitalisme, etc.

Totes aquestes estructures no sorgeixen del no-res, sinó que es nodreixen d'una llarga història de marcs legislatius específics, polítiques institucionals, ideologies i imaginaris socials que han perseguit i creat situacions de desigualtat per a diferents grups socials. Els Estats moderns, al llarg del temps, han creat i mantingut sistemes que privilegien certs grups mentre oprimeixen altres. Aquests sistemes han estat especialment durs amb aquells que es consideren "diferents". La història colonial ha deixat profunds rastres en la forma com es configuren les nostres societats. Durant segles, els colonitzadors van imposar la seva voluntat sobre les poblacions indígenes, explotant els seus recursos i negant-los els seus drets. Aquest llegat de dominació i explotació continua afectant les comunitats colonitzades fins al dia d'avui, tant en termes de desigualtat econòmica com de discriminació social, cultural i política.

De la mateixa manera, el patriarcat, que és un sistema de dominació masculina sobre les dones, ha estat una característica present al llarg de la història. Les dones han estat

relegades a rols subordinats i han enfrontat discriminació sistemàtica en tots els àmbits de la vida, des de l'accés a l'educació i l'ocupació fins al control sobre els seus propis cossos. A més, les pautes heteronormatives, que pressuposen que l'heterosexualitat és l'única orientació sexual vàlida han perpetuat la discriminació contra les persones LGTBIQ+, limitant els seus drets i oportunitats en la societat.

No obstant això, necessitem establir la diferència entre discursos i delictes d'odi. Tal com es manifesta a *"És odi? Manual pràctic per reconèixer i actuar davant discursos i delictes d'odi"*, en la classificació dels anomenats discursos d'odi tenen cabuda "diferents graus de discurs intolerant i d'odi: des del discurs d'odi 'punible', que té conseqüències penals, fins al discurs intolerant i discriminatori emparat per la llibertat d'expressió i que, per tant, no té conseqüències jurídiques, però que igualment mereix ser combatut per altres vies, ja que suposa una greu amenaça per a la convivència i contribueix a perpetuar la discriminació de determinats col·lectius" (IDH/SOS RACISME, 2017). Mentrestant, com també menciona l'informe anteriorment citat, els delictes d'odi són definits, per l'Organització per a la Seguretat i la Cooperació a Europa (OSCE), com "[...] Qualsevol infracció penal, incloent-hi infraccions contra les persones o les propietats, on la víctima, el local o l'objectiu de la infracció sigui triat per la seva, real o percebuda, connexió, simpatia, afiliació, suport o pertinença a un grup com els definits..." (íbid).

Al mateix temps, l'advocada penalista i activista Laia Serra afirma que hi ha una categoria que sempre s'oblida quan parlem de la definició del delicte d'odi: no és només un discurs, sinó que hi ha d'haver un encoratjament. L'article 510.1 del Codi Penal parla d'aquesta incitació, d'aquest foment, encoratjament; però l'article 510.2, que està també

absolutament infrautilitzat, és l'eina que podria tutelar aquest racisme, aquesta xenofòbia quotidiana, del dia a dia, i és l'apartat que preveu la denigració tan col·lectiva com d'una persona per pertànyer a aquest col·lectiu. I aquesta eina també està infrautilitzada (Serra, 2020).

La realitat és que els discursos i els delictes d'odi no són patrimoni exclusiu de les extremes dretes, tot i que aquestes siguin les seves principals promotores ideològiques i les responsables de consolidar el seu trajecte d'anada i tornada entre l'àmbit social i el polític. És a dir, un cop les forces polítiques d'extrema dreta arriben a l'espai parlamentari i institucional i, aprofitant el caràcter estructural de fenòmens com el racisme, el masclisme, la LGTBIQ+-fòbia, etc., instrumentalitzen aquest sentit comú per posar-lo al servei de la seva agenda política, i això té efectes en l'àmbit social. Tot això desemboca en una dretanització de la cultura política en totes les esferes socials, la qual cosa reverteix en el camp polític.

La definició dels discursos d'odi que s'utilitza en aquest dossier pot i ha de nodrir-se del treball analític polític dut a terme des d'organitzacions socials i polítiques pertanyents a la societat civil. És fonamental tenir en compte la perspectiva d'organitzacions autònomes que lluiten contra el racisme, la islamofòbia, la LGTBIQ+-fòbia liderades per persones que pertanyen a les comunitats que pateixen, en primera persona, les conseqüències dels discursos i delictes d'odi.

Aquesta perspectiva resulta, per tant, crucial per posar en marxa un marc analític crític a l'alçada de les circumstàncies mitjançant el qual comprendre i desarmar, de soca-rel, els anomenats discursos d'odi i les condicions polítiques, culturals i socials que els fan possibles. Al mateix temps, aquest gir en la reconsideració del caldo de cultiu en què sorgeixen

els discursos d'odi, permet reaccionar adequadament quan la legislació suposadament creada per protegir les minories i comunitats que ho pateixen són instrumentalitzades per l'extrema dreta com és el cas de la legislació en matèria de delictes d'odi (Ramos, 2020).

Un dels debats més recurrents quan es tracta d'analitzar l'arrel estructural de les jerarquies de poder que possibiliten l'emergència dels anomenats discursos d'odi és el relacionat amb els drets a la llibertat ideològica i a la llibertat d'expressió. Aparentment, la discussió filosòfica, política i jurídica sobre els límits de la llibertat d'expressió és connatural a l'edificació d'una societat plural i democràtica. No obstant això, s'ha de tenir en compte que sovint l'extrema dreta fa servir la llibertat d'expressió per justificar els seus discursos d'odi.

Tanmateix, no es tracta només de com les forces obertament d'extrema dreta instrumentalitzen el debat sobre la llibertat d'expressió. Ens referim també a com, des de posicions enunciades com liberals i camuflades d'esquerres, emmascaren resistències davant del senyalament de problemes com el racisme, la islamofòbia, la LGTBIQ+-fòbia, etc., sota la suposada defensa de la llibertat d'expressió (Rubio Gómez, 2022).

De la mateixa manera, com assenyalen analistes de l'extrema dreta, es fa una defensa retorçada d'allò "políticament incorrecte" com a forma de rebel·lia per a donar ales a discursos racistes, islamòfobs, classistes, patriarcals, homòfobs, etc. (Ramos, 2020). No obstant això, després d'una anàlisi general de la situació en territoris com els pertanyents a l'Estat espanyol, podem comprovar que la realitat és molt diferent de la caracteritzada des de la mirada de qui abandera la batalla cultural de la "incorrecció política".

A falta de reformes de gran importància, així com passa amb la legislació existent en matèria de discursos d'odi, el Codi Penal, tal com assenyalen organitzacions de Drets Humans com Amnistia Internacional, és utilitzat per condemnar la dissidència política (Escaño, 2021). Rapers, artistes, tuiters són denunciats, processats i, fins i tot, empresonats per suposades "injúries a la Corona" o acusacions ambigües d'enaltiment del terrorisme mentre que l'apologia de l'odi arriba a cotes cada vegada més preocupants. Fins al punt que, a causa de la impunitat i la permissivitat que envolta la difusió mediàtica dels discursos d'odi, les Nacions Unides es van veure obligades a cridar l'atenció als directors executius de xarxes socials com X, anteriorment Twitter, entre d'altres, per advertir que "la llibertat d'expressió no significa llibertat per difondre l'odi racial a les xarxes socials" (Nacions Unides, 2023).

Existeix, per tant, un gran interès per posar en marxa una idea de la llibertat d'expressió que encaixi en la batalla cultural de l'extrema dreta. En el seu llibre "*Antisocial. L'extrema dreta i la llibertat d'expressió a Internet*" (Capitan Swing, 2021), Andrew Marantz, prenent com a espai privilegiat d'anàlisi l'univers de les xarxes socials, adverteix que els actors de l'extrema dreta, interessats a difondre els seus discursos d'odi racistes, islamòfobs, masclistes, LGBTIQ+-fòbics, etc., "s'escuden en la censura com a pretext per aconseguir el que volen" (Marantz, 2021). De nou, la llibertat d'expressió és usada com a coartada. Tot i això, en principi i tal com hem afirmat, l'objecte d'estudi de Marantz se circumscriu a les noves xarxes socials, però aquesta estratègia reaccionària és posada en marxa pels seus artífexs des de tots els fronts. Mentre que les seves opinions, discursos mediàtics i aliances polítiques demostren que aquests actors aposten per sistemes polítics opressius en els quals la discriminació cap

a la diferència representa un vector fonamental, utilitzen el marc del discurs democràtic com a pretext per defensar el seu lloc públic.

El Tribunal Constitucional va advertir basant-se en les Sentències 214/1991 i 176/1995 que “[...] *ni la llibertat ideològica (art. 16 CE) ni la llibertat d'expressió (art. 20.1 CE) comprenen el dret a efectuar manifestacions, expressions o campanyes de caràcter racista o xenòfob, atès que, tal com disposa l'art. 20.4, no existeixen drets il·limitats i això és contrari no només al dret a l'honor de la persona o persones directament afectades, sinó a altres béns constitucionals com el de la dignitat humana (art. 10 CE), que han de respectar tant els poders públics com els mateixos ciutadans, d'acord amb el que es disposa en els articles 9 i 10 CE. La dignitat com a rang o categoria de la persona com a tal, del qual deriva i en el qual es projecta el dret a l'honor (art. 18.1 CE), no admet discriminació per raó de naixement, raça o sexe, opinions o creences*”.

Per tant, ni tan sols des d'un punt de vista jurídic atent a la legislació internacional en matèria de Drets Humans, el dret a la llibertat d'expressió pot ser esgrimit per legitimar discursos amb l'objectiu de la humiliació de comunitats vulnerabilitzades per diferents motius de discriminació. Discursos que, a més, poden incitar a la seva discriminació i persecució.

Per tant, si acceptem el marc legal, moral i polític ofert per la legislació creada per tipificar els discursos d'odi, aquest és el límit fonamental al qual ha d'estar subjecte el dret a la llibertat d'expressió. No obstant això, aquesta és una de les tensions que marquen la utilitat de la retòrica dels discursos d'odi, ja que aquest fet xoca, per una banda, amb la impunitat d'aquests discursos i, per l'altra, amb altres lleis i normes que fan possible, per exemple, que partits obertament feixistes concorrin a les eleccions.

Els límits a la llibertat d'expressió són rellevants en diversos contextos i sovint es deleguen a institucions com la policia i la judicatura sense un debat social adequat. La definició i aplicació d'aquests límits tenen conseqüències polítiques i socials, i la seva indefinició pot ser una arma de poder en mans d'alguns actors. Tot i això, s'ha de tenir en compte que la censura pot generar un efecte contraproduent i limitar la diversitat d'opinions, especialment en l'era digital on hi ha una nova onada d'incitació a l'odi amb finalitats lucratives (Serra, 2020). En resum, és crucial definir quin model de llibertat d'expressió volem i assumir la responsabilitat social enfront dels discursos d'odi, reconeixent que les polítiques públiques han d'adaptar-se a les noves realitats tecnològiques i socials.

Per exemple, la política d'extrema dreta Sílvia Orriols va fer unes declaracions que criminalitzaven un grup poblacional per la seva fe, les persones musulmanes. Atenent-nos a la definició de discurs d'odi, i havent vist les limitacions de la llibertat d'expressió emeses pel Tribunal Constitucional, entre altres organismes, es podria considerar que es tracta d'un discurs d'odi que podria incitar a emprendre accions discriminatòries per motius islamòfobs. És per això que va ser denunciada davant de l'Oficina per la Igualtat de Tracte i la No-Discriminació de la Generalitat de Catalunya¹. Tanmateix, Orriols va defensar-se a xarxes socials dient que es tractava de la seva llibertat d'expressió i que la Generalitat l'estava censurant. El perill que el cas acabi sent un exemple més d'impunitat recau en com s'interpreti la llibertat d'expressió. Laia Serra planteja que les categories que s'utilitzen en els marcs legislatius dels discursos i els delictes

¹ Alguns Mitjans de comunicació es van fer ressó de la notícia: <https://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/2405884-la-generalitat-confirma-la-sancio-de-10-000-euros-a-silvia-orriols.html>

d'odi no són definits i explicats, deixant la seva interpretació en mans de la fiscalia i l'aparell judicial. Serra denuncia que sovint, en els casos que porta com a advocada, la interpretació és merament ideològica, sense arguments i sense posar al centre la protecció de les persones i grups vulnerables.

b. L'expressió de qüestions estructurals

Un enfocament superficial sobre els anomenats discursos d'incitació a l'odi (Serra, 2018) que no aprofundeixi en les estructures de poder sobre les quals se sustenten podria portar-nos a equivocacions. Per a fer-ho cal qüestionar la visió tradicional que s'ha fet sobre els discursos d'odi definint-los de manera ambigua i emocional fent referència només a la dimensió moral de l'odi que tan sols assenyalava el paper de l'extrema dreta en la seva difusió i amplificació mediàtica.

Al mateix temps, aquesta confusió és afavorida per un abordatge conceptual exclusivament jurídic dels discursos d'odi en el qual totes aquestes formes d'opressió i discriminació, amb diferents trajectòries històriques, polítiques, socials i econòmiques, acaben ocupant un calaix de sastre: els discursos i delictes d'odi. Tal és el cas del "*Manual pràctic per a la investigació i enjudiciament dels delictes d'odi i discriminació*" elaborat per a la Generalitat de Catalunya l'any 2015 per Miguel Angel Aguilar, el primer fiscal de delictes d'odi de l'Estat espanyol.

Tal com s'ha afirmat, des del punt de vista que articula aquest dossier, és important desvetllar les condicions de possibilitat que fan que els anomenats discursos i delictes d'odi siguin possibles. Problemes com el racisme, el masclisme, la LGTBIQ+-fòbia, el classisme, etc. no es manifesten

només en discursos individuals o netament reaccionaris, sinó que responen a estructures de poder concretes que es manifesten en totes les esferes de la nostra societat contemporània. És a dir, es tracta de problemes fonamentalment estructurals i polítics.

La qüestió central en aquest sentit és que tals discursos tan sols representen la manifestació mediàtica de les estructures de poder i de dinàmiques institucionals que fan possible els incidents i les discriminacions. Des d'aquesta visió es pot articular una resposta política més efectiva per contrarestar els impactes dels discursos d'odi.

3. Exposició de la qüestió

a. El relat de l'extrema dreta i la batalla cultural que proposa

Malgrat s'ha comentat que les estructures, imaginaris i discursos que plantegen els discursos d'odi van més enllà de l'extrema dreta és cert que en els últims anys aquesta planteja una batalla cultural que està marcant una dretanització del debat polític i que té impactes materials i polítics, tant quan no estan a les institucions, però s'integren en les dinàmiques socials, com quan sí que estan en les institucions i marquen les polítiques, especialment les socials². En aquest epígraf es repassen tres vectors clau d'aquesta batalla cultural: el racisme (i molt especialment la islamofòbia), l'antifeminisme, l'anti-LGTBIQ+ i l'ultranacionalisme o natiuisme. Tot i que no són els únics, sí són els qui de manera més directament estan incidint en com s'està reconfigurant el consens social sobre els drets socials, quins són els drets legítims i quins no, o qui hi ha d'accedir i qui no.

Les entitats socials han observat com aquests discursos d'odi posats en joc per l'extrema dreta s'han apoderat del sentit comú, presentant fets d'una manera extremadament senzilla i simplista: *“És més fàcil entendre en blanc i negre que no pas els matisos i les complexitats dels processos migratoris, de la pobresa o de les malalties mentals, per exemple. Ens resulta més senzill etiquetar les persones, enlloc de preocupar-nos per comprendre les seves diversitats i realitats*

² Vegeu, per exemple, l'impacte en els drets socials al govern del País Valencià o als consells insulars de Mallorca i Menorca, a les Illes Balears. En el cas del País Valencià ha suposat la negació de la violència masclista i també dels drets sexuals i reproductius. Per a més informació: <https://directa.cat/els-pactes-entre-pp-i-vox-ataquen-els-drets-socials-i-nacionals/>.

individuals. Això és el que alguns estan intentant imposar ara. Aquests missatges simplistes, com 'els nois marroquins són els que violen', s'estan arrelant en la mentalitat pública, ja que és més senzill acceptar-los que no pas comprendre la veritable diversitat de situacions i comportaments" (Grup de discussió, febrer 2024).

D'aquesta manera marquen el debat i les agendes polítiques, i tot i que "les actituds ja hi eren, el que fan és revifar-ho i que encara que no estiguin directament al poder, arrossegueu molt tot el debat, posen en agenda i el que fan és moure cap a la dreta la resta de partits, encara que no toquin poder directament, sí que estan conformant molt els marcs mentals de tothom i pel discurs de la por i dels càlculs electorals de tots els partits, encara que ideològicament estiguin totalment a l'altra banda, estan comprant part d'aquests missatges" (Grup de discussió, febrer 2024)

Aquest domini de l'agenda política i del debat públic es dona, entre altres, perquè estan dominant certes plataformes de comunicació, especialment les xarxes socials. "Diuen quelcom en un tuit incendiari i tothom parla del tuit incendiari que han llançat en comptes de parlar de les coses que realment importen. El fet de dominar aquest sistema de comunicació, el fet de fer-ho simple, el fet de fer-ho provocatiu, i el fet, després, de tenir tota una estructura que acompanya això, donant-li més bombo, fa que també es condicioni. Per tant, tots els espais de debat que podrien ser interessants i podrien ser constructius, se simplifiquen, també. I, per tant, es parla d'aquests temes, en aquests termes, en aquest moment determinat" (Grup de discussió, febrer 2024).

No obstant això, la batalla cultural de l'extrema dreta ha estat ideada per emmascarar el seu ultraconservadorisme

darrere d'una aparent rebel·lia "antiestablishment"³ des de la qual els valors de la diversitat i la comprensió són deslegitimats.

Davant l'estat permanent de crisi econòmica del sistema capitalista, el qual desemboca en un règim continu de desigualtat material, d'incertesa psicosocial i d'una extrema fragilitat vital, les forces polítiques ultraconservadores presenten un fals antídoto purament ideològic. Des del nacionalisme excloent, basat en la idealització d'una identitat rígida, fins al racisme i a la crida a un Estat fort o l'antifeminisme i anti-LGTBIQ+, com veurem tot seguit.

ANTIFEMINISME I ANTI-LGTBIQ+

Dues de les principals dianes de la propaganda de l'extrema dreta internacional són el moviment feminista i el moviment LGTBIQ+ especialment en les seves articulacions anticapitalistes, transinclusives i antiracistes. En la propagació de l'antídoto ultraconservador que l'extrema dreta presenta davant la fragmentació social i l'empobriment continu de la majoria social en el sistema capitalista, els feminismes i el moviment LGTBIQ+ són percebuts com una amenaça que posa en perill el cor mateix de l'imaginari ultradretà: la família tradicional (heteronormativa i funcional) occidental.

Així, els avenços assolits per aquests moviments en les últimes dècades en l'aïançament dels drets humans de les dones i de les persones dissidents sexuals i de gènere, són

3 En el context dels discursos d'extrema dreta, "antiestablishment" es refereix a una postura que critica i rebutja les estructures polítiques, socials i culturals establertes, així com les institucions governamentals i les elits que les controlen. Aquests discursos solen presentar-se com una rebel·lió contra el sistema existent, argumentant que les institucions actuals han fallat i han de ser substituïdes per altres formes de govern o organització social.

interpretats com una amenaça identitària des d'una visió ultraconservadora lligada a determinades interpretacions influenciades pels ideals de la religió cristiana.

La negació del caràcter estructural de la violència masclista i de la LGTBIQ+-fòbia és una de les constants perceptibles en l'agenda de tots els partits i col·lectius d'extrema dreta. En aquest sentit, és necessari advertir que l'extrema dreta només assenyalava la violència masclista quan la protagonitzen els homes no blancs, ja que li serveix per enfortir l'imaginari sobre la disposició d'aquests homes a la violència sexual i a la LGTBIQ+fòbia, fet que respon, novament, a una tendència de pensament racista que no reconeix el masclisme com un element transversal a qualsevol societat.

En aquest punt, s'entrecrua el discurs antifeminista i anti-LGTBIQ+ amb el racisme perquè davant de la perillositat que es pressuposa als homes no blancs (especialment, els provinents de les migracions i de contextos de majoria musulmana) advoquen pel tancament de fronteres i per lleis migratòries més restrictives. Es tornarà sobre aquest tema més endavant. És rellevant conèixer que en les últimes dues dècades s'ha produït molt coneixement crític sobre aquest fet especialment en l'anàlisi de l'homonacionalisme i el femonacionalisme (instrumentalització dels drets LGTBIQ+ i de les dones, respectivament).

D'altra banda, davant les reivindicacions feministes i LGTBIQ+ sobre una societat lliure de violència masclista en totes les seves esferes en què la diversitat sexual i de gènere sigui respectada, l'extrema dreta reacciona caracteritzant de manera conspiranoica aquestes reclamacions com a part d'una agenda oculta anomenada "la ideologia de gènere" i afavorida pel "lobby LGBT". És una estratègia que vol presentar com a rebel la defensa reaccionària dels rols sexuals i de

gènere tradicionals i dominants, que es presenten com si estiguessin sota amenaça.

Mitjançant aquesta estratègia de distorsió ideològica, que forma part de l'agenda marcada per la batalla cultural de l'extrema dreta, els seus ideòlegs aconsegueixen canalitzar les inseguretats vitals d'un sector important de la joventut masculina i blanca del territori que experimenta un sentiment de pèrdua i por. Aquest sentiment, producte dels efectes de l'empobriment de les condicions econòmiques, materials i vitals en el context d'incertesa i impotència marcat pel capitalisme⁴ global, es distorsiona en clau identitària. Tal com s'afirmava en els grups de discussió de les entitats socials creats per a l'elaboració d'aquest dossier: "*S'ha creat un sentiment de pèrdua, ja sigui de drets, cultura, família o valors tradicionals, associat a l'atenció als immigrants o la diversitat cultural*" (Grup de discussió, 2024).

Al mateix temps, els portaveus dels partits d'extrema dreta que han aconseguit entrar en els parlaments, els seus altaueus en les plataformes mediàtiques ultraconservadores i els *influencers* vinculats, sigui políticament o socialment a aquestes forces polítiques, són mostrats davant aquest electorat masculí i blanc que assumeix estar en risc, com els líders que resisteixen a l'assetjament. És important assenyalar que aquest fenomen cultural no es redueix a l'àmbit simbòlic, sinó que té conseqüències socials i polítiques greus.

4 El capitalisme és un sistema econòmic basat en la propietat privada dels mitjans de producció i en la producció i distribució de béns i serveis principalment amb finalitats de benefici i acumulació de capital. En el capitalisme, les empreses i els recursos econòmics estan majoritàriament en mans de propietaris privats, que busquen el benefici mitjançant la producció, el comerç i la inversió. En aquest dossier es fa servir per fer referència a les diferències i desigualtats que aquest sistema crea cap als treballadors que no tenen els mitjans de producció.

En aquest context, el Parlament Europeu va emetre, el febrer de 2019, una Resolució sobre la involució en l'àmbit dels drets de les dones i la igualtat de gènere a la Unió Europea (2018/2684(RSP)) a on advertia que *"assistim a una ofensiva visible i organitzada a escala mundial i europea contra la igualtat de gènere i els drets de les dones, també a la Unió, que es manifesta especialment en certs estats membres"* (DOUE, 2019).

Anomenant "ideologia de gènere" a la defensa de la igualtat de gènere, l'extrema dreta inverteix ideològicament els termes de la lluita pels drets humans de les dones i de les persones LGTBIQ+. Així, els esforços dels moviments feministes per fer de la justícia sexual i de gènere una realitat social, cultural i política es presenten com a part d'un ordre punitivista de correcció política que victimitza els homes, un ordre imposat ideològicament per determinades elits. Mitjançant aquesta retòrica, tota al·lusió al gènere és percebuda com una ideologia que amaga i tergiversa la veritat, el que realment som. Allò que som biològicament i socialment. Per revestir la seva reacció ultraconservadora amb certa aparença de rebel·lia política "antiestablishment", l'extrema dreta caricaturitza els moviments feministes i LGTBIQ+. D'una banda, els caracteritza com a entitats elitistes fixant la seva atenció de manera interessada en l'estructura politicoeconòmica i en el poder. D'aquesta manera, aquest feminisme, precisament criticat i evidenciat pels moviments feministes i LGTBIQ+ transformadors, serveix a l'extrema dreta com a mirall i com a fal·làcia per justificar la seva agenda antifeminista i anti-LGTBIQ+. D'altra banda, i al mateix temps, l'extrema dreta tria atacar els discursos pro drets, en un sentit ampli, dels feminismes. Aquest falsejament premeditat de la realitat funciona com un a priori mitjançant el qual, especialment de cara a determinats

sectors de la nostra societat, qualsevol al·lusió a la igualtat de gènere o sexual pot ser potencialment deslegitimada com a ideològica i elitista. Per tant, en aquest sentit com en altres, una anàlisi crítica de l'agenda de l'extrema dreta ens mostra que, malgrat presentar-se com a alternativa contestatària a les elits, l'espiral de negacionisme busca mantenir l'*Status quo* (Lara, 2024). L'extrema dreta converteix l'ultraconservadorisme moral propi dels valors atribuïts a aquesta versió de la cultura occidental en una mena de suport identitari per, en realitat, mantenir l'ordre econòmic, social i polític dominant.

RACISME I ISLAMOFÒBIA

Habitualment caracteritzat com a "xenofòbia" o com odi a les persones migrants, el racisme, i molt especialment el racisme dirigit a les comunitats musulmanes, la islamofòbia, ocupa un lloc de vital importància en l'agenda de l'extrema dreta. Existeix en el nostre territori una definició dominant de racisme centrada en els prejudicis, en els tòpics i en els estereotips construïts sobre la diferència cultural que redueix i falseja el caràcter estructural i institucional del racisme. Sara Ahmed (2014) defensa que aquest enfocament afaforeix la reproducció del racisme institucional.

D'altra banda, el terme xenofòbia, del qual es dedueix un odi irracional o menyspreu a les persones estrangeres, falseja els termes de la discussió entorn de l'origen colonial del fenomen migratori. En primer lloc, perquè les comunitats migrants que pateixen les conseqüències més deshumanitzadores de la Llei d'Estrangeria i que, al mateix temps, són diana de l'extrema dreta, són poblacions que pertanyen al Sud Global.

És a dir, darrere del terme "migrant" s'invisibilitzen subjectes "postcoloniales" o racialitzats: persones negres africanes, persones magrebines, persones llatinoamericanes indígenes i mestisses, persones romanís de l'Est d'Europa, etc. Totes aquestes singularitats, moltes d'elles lligades al denominat món musulmà, pertanyen a comunitats que guarden una relació històrica de dominació, d'explotació, d'opressió i genocidi amb o en els imperis i colònies occidentals. Encara més, totes aquestes comunitats materialitzen, amb la seva presència en sòl europeu, relacions de desigualtat i dominació globals que continuen afectant el món en què ens trobem. No hi ha manera de comprendre adequadament el racisme sense atendre a com aquestes identitats estan lligades a territoris, contextos geopolítics i comunitats que han estat, i continuen sent, ocupats, espoliats i deshumanitzats.

Al mateix temps, des d'aquest enfocament centrat en la "xenofòbia" i en la figura del "migrant" sol obviar-se que la comunitat romaní-gitana, després de sis segles de permanència continuada en aquests territoris, continua experimentant les mateixes formes de racisme que les diàspores migrants de les excolònies. És a dir, és necessari aprofundir en les conseqüències de la construcció racial/colonial de la nació contemporània i en com aquestes desemboquen en formes institucionals de deshumanització incomparables. Però és igualment important situar aquestes formes de deshumanització racial en la llarga història d'estructures de dominació que tenen a veure, tal com s'adverteix, amb relacions de poder inaugurades durant el colonialisme i encara es mantenen.

De fet, "la condició de persona migrada i, per tant, vulnerable a les legislacions i dispositius del racisme institucional, no s'abandona amb la nacionalització. Teòricament, és així, però la realitat viscuda per moltes persones i denunciada per col·lectius

i entitats és que hi ha una perfilació racial que estrangeritza de manera constant fins i tot a qui no ha conegut mai cap altre país sinó aquest, però té un color de pell, religió, cultura, cognom, etc. que la delata com a no blanc - no espanyol - no català" (Amazian, 2022).

Com en el cas del masclisme, l'extrema dreta no inventa res, sinó que es limita a explotar hàbilment un problema estructural a favor de la seva batalla cultural. El racisme i la islamofòbia són, com a herència d'aquesta història de dominació, sentit comú a les societats contemporànies. L'extrema dreta sap com posar en funcionament aquest sentit comú, però a força de mostrar el racisme com una excepció vinculada als governs feixistes i als corrents ideològics pertanyents als nacionalismes d'extrema dreta, es corre el risc d'ocultar la relació entre tota forma de racisme i el llegat colonial (Hesse, 2004). És aquest caldo de cultiu el que serveix a l'extrema dreta per aprofundir en la seva estratègia.

Per comprendre quin paper compleix el racisme, i, amb especial importància, la islamofòbia, en l'agenda de l'extrema dreta, és necessari "*desafiar activament la comprensió convencional de la islamofòbia promoguda per les institucions [...] per què les comunitats migrants postcolònies –diverses entre si– que representen actualment les dianes preferides de l'extrema dreta de l'Estat espanyol són la població negra africana i, amb especial èmfasi, la població magrebina [...] És en aquest marc global d'anàlisi en què hem d'observar la islamofòbia, com una forma de governabilitat racialitzada" (Sayyid, 2014: 19) part de la llarga història imperial i racial d'Occident en la seva relació amb Orient que, en el cas de l'Estat espanyol, ens connecta amb l'al-Àndalus i la colonització del Nord d'Àfrica (Amazian, 2017). L'extrema dreta espanyola explota, com a part d'aquest llegat, la tensió racial cultural existent entorn*

de la població musulmana procedent del continent africà (Garcés, 2023) i del denominat Pròxim Orient.

La intenció, en prestar especial atenció al paper de la islamofòbia en el ressorgiment contemporani dels discursos d'odi i, especialment, en com l'extrema dreta internacional els instrumentalitza, no es basa en la negació de l'existència i importància d'altres formes de racisme institucional, estructural i social com l'antigitanisme o el racisme antinegre també promoguts per l'extrema dreta. No obstant això, per comprendre a fons el moment actual, és fonamental analitzar detalladament la persistència de la fixació islamofòbia, en la qual conviuen expressions de racisme antimagrebí i antinegre.

Les raons per les quals la islamofòbia és fonamental per a l'agenda de l'extrema dreta internacional són diverses i tenen a veure amb la cerca d'un nou enemic civilitzatori a partir de la caiguda del mur de Berlín (1989) i la "desaparició" de la gran amenaça comunista. Tot això, no significa que la islamofòbia hagi aparegut de sobte, sinó que ens trobem davant d'un fenomen recent en què, des del final de la postguerra mundial, els discursos racistes relacionats amb l'islam i els musulmans estan experimentant una transformació significativa. Actualment, se centren en la suposada LGTBQ+-fòbia i masclisme dels musulmans.

Segons els informes de l'Oficina de Lluita Contra els Delictes d'odi, els delictes denunciats de racisme o xenofòbia continuen ocupant el primer lloc (43,5% del total) després dels delictes d'odi basats en l'orientació sexual i de gènere i la ideologia (IDOE, 2022). Ara bé, és necessari tenir en compte dues precaucions importants des de la perspectiva proposada en aquest informe relacionades amb aquestes dades. La primera és que el marc conceptual utilitzat per categoritzar les diferents formes d'odi per part de l'Oficina no

considera clarament la islamofòbia com a forma de racisme. Passa quelcom similar amb el Consell per a l'Eliminació de la Discriminació racial o ètnica, que, fins a l'últim dels seus informes, l'any 2023, tot i categoritzar-la com a forma d'"intolerància religiosa", comença a reconèixer que existeix una "estreta relació existent entre aquest tipus de manifestació d'intolerància i les relacionades amb el racisme i la discriminació racial" (CEDRE, 2023). Tanmateix, per a la majoria d'estudiosos de la islamofòbia a nivell internacional, "aquesta és una forma de racisme que utilitza el marcador de la religió i s'imbrica amb altres marcadors segons cada context" (SOS Racisme, 2022). Tenint en compte la centralitat ineludible de la islamofòbia en l'emergència renovada dels discursos d'odi articulats per l'extrema dreta internacional, és important comptar amb un marc conceptual rigorós des del qual desafiar la comprensió convencional del racisme.

NATIVISME: NACIÓ I FRONTERES

Preservar una suposada essència, lligada als valors tradicionals associats a les cultures de les nacions occidentals, és un dels trets compartits per les extremes dretes actuals, la qual cosa les connecta amb el seu llegat feixista i colonial. Per a justificar la "defensa" d'aquesta homogeneïtat nacional, es parla del perill d'una pèrdua d'identitat "pròpia" a causa de "l'amenaça" representada pels altres, especialment la immigració provinent del Sud Global.

El discurs nativista defensa una idea de la ciutadania en la qual els únics ciutadans dignes de drets són els ciutadans "nadius" centrant els seus atacs en les persones migrants en situació administrativa irregular. Al mateix temps, els fills i nétes d'aquestes persones, ja nascudes en els territoris europeus, són considerats segones, terceres i quartes

generacions, atès que es pressuposa que sempre que mantinguin el vincle amb la cultura dels seus pares i avis continuaran representant als altres inassimilables. En el cas dels territoris de l'Estat espanyol i de Catalunya, podem comprovar com aquesta retòrica nativista està centrada, igual que en la resta d'Europa, a reforçar la idea de la perillositat de la cultura musulmana. Particularment, es pot observar en com forces d'extrema dreta com Vox o Aliança Catalana ocupen bona part del seu discurs a criminalitzar a la comunitat musulmana marroquina.

Aquesta suposada homogeneïtat nacional que cal defensar costi el que costi de l'"amença" externa està associada a un ideal excloent i fictici sobre la pròpia història d'Europa i, dins d'aquesta, dels països europeus. Una Europa homogènia i monolítica en la qual la diferència cultural, religiosa o ètnica no existeix ni ha existit, la qual cosa no es correspon amb una perspectiva crítica i rigorosa sobre l'heterogeni passat d'allò que avui anomenem Europa. Des del punt de vista de la ideologia ultraconservadora del nativisme, els valors tradicionals i essencials d'aquestes nacions estan lligats a una cultura i a una religiositat específiques sense esquerdes.

En aquest sentit, és important no confondre el cristianisme amb la cristiandat. Mentre hi ha diferents maneres de viure la tradició cristiana i diferents formes i interpretacions culturals, geogràfiques, filosòfiques, etc. de cristianisme, la cristiandat occidental és un projecte polític expansionista, que va més enllà del cristianisme. Un projecte imperialista i, per tant, hostil a la pròpia diversitat cultural i religiosa dins d'Europa i a les cultures i pobles del Sud Global, nascut a la calor de les Croades (segles XI-XIII).

Aquests matisos no són meres abstraccions, sinó que ens indiquen les diferents maneres en les quals el nativisme ultraconservador actual, lligat a la història de la constitució

de l'imperi, l'empresa colonial i la supremacia blanca, es camufla. Per tant, entenem que el discurs nativista actual es construeix des d'una mena de nostàlgia pel passat imperial de les nacions europees. És en aquest període, inaugurat durant els segles XV i XVI, en el qual, la desposseïció, explotació i opressió dels pobles colonitzats, es duu a terme alhora que es creen i recreen narratives que els deshumanitzen. Aquestes narratives tenen la seva contrapartida en l'exaltació supremacista de la cultura occidental, la qual cosa justifica el seu paper civilitzador i dominant. A aquest relat l'anomenem supremacia blanca, ideologia per mitjà de la qual s'estableix una jerarquia a través de la qual els pobles classificats com a no blancs ocupen la base de la piràmide mentre que els pobles classificats com blancs estan a la cúspide.

Comprendre què és el racisme a la llum de la ideologia de la supremacia blanca és essencial, ja que, en primer lloc, això desarticula la fal·làcia del "racisme antiblanc" o "racisme invers", utilitzat per l'extrema dreta. No existeix el racisme invers perquè l'estructura històrica i internacional del racisme se sustenta sobre la supremacia blanca. En segon lloc, ens proporciona una mirada més aguda sobre la propaganda racista sobre la qual es construeix el discurs nativista. Els rumors sobre la idea que els migrants venen per "imposar" la seva cultura, que no s'integren, que parasiten i s'aprofiten de les ajudes, que delinqueixen amb més freqüència que els ciutadans nacionals, o que protagonitzen la majoria dels crims sexuals; totes aquestes fal·làcies se sustenten sobre una antiga forma de deshumanització racial que té el seu origen en la colonització.

Tot aquest imaginari serveix per reforçar la ideologia nativista, la protecció històrica d'una suposada identitat fixa, d'uns valors monolítics propis de la preservació dels quals

corre perill i necessita la construcció d'un Estat-nació autoritari que reforci les seves fronteres. Tal com s'ha advertit, amb el risc de resultar repetitius, els discursos d'odi reactivats per les extrems dretes tenen un terra fèrtil previ sobre el qual germinar. A tall d'exemple, només cal recordar les paraules de l'Alt Comissionat de la Unió Europea l'octubre del 2022, en el context de la inauguració de l'Acadèmia Diplomàtica Europea a Bruges: *"Sí, Europa és un jardí. Hem construït un jardí [...] La resta del món no és precisament un jardí. La majoria de la resta del món és una jungla. I la jungla podria envair el jardí [...] I els jardineros haurien de cuidar-ne"*.

Probablement, sigui difícil trobar un discurs polític més clar sobre quin és el cor de la ideologia nativista des de la qual es justifica la legislació migratòria i la política de fronteres actual a Europa i al món occidental. De la mateixa manera, les proclames de l'extrema dreta internacional sobre la suposada necessitat de reforçar les fronteres d'aquests Estats-nació es corresponen, en realitat, amb la filosofia que trobem rere el règim actual de fronteres. Un règim sostingut i defensat pels governs contemporanis de tota mena, inclosos els progressistes.

En el cas de l'Estat espanyol, la defensa del règim de fronteres es concreta en la Llei d'Estrangeria, que exclou del dret a la ciutadania a les persones immigrants i en la defensa de la tanca de Melilla, frontera fonamental entre el continent africà i Europa. El juny de 2022, l'abast de la violència deshumanitzadora i quotidiana sobre la qual es constitueix el règim de fronteres es mostrava davant de la llum pública internacional d'una manera en què no ho feia des

dels assassinats del Tarajal⁵: 2.000 homes negres africans musulmans -la majoria procedents del Sudan, territori que pateix un genocidi en marxa- que intentaven creuar la tanca van ser rebuts a través dels cossos de seguretat de l'Estat espanyol i marroquí amb la pitjor de les violències. La massacre racista de Melilla es va saldar amb, probablement, més de 100 persones negres africanes assassinades, segons Amnistia Internacional⁶.

Com s'adverteix, el discurs nativista legitima la seva ideologia sobre la falsa essència dels valors propis en la construcció d'un Estat fort protegit, enfront dels altres migrants del Sud Global -i molt especialment dels musulmans- mitjançant unes fronteres blindades. És possible que la ideologia nativista escandalitzi bona part de la societat que s'assumeix com a progressista, però què passa quan aquesta ideologia -sigui conscient o no- es materialitza en les pràctiques dels nostres governs, també dels progressistes? L'assenyalament d'aquesta aliança, sovint inesperada, sovint és rebutjat per bona part de l'esquerra institucional (Ouled, 2020). Per respondre a això, des d'organitzacions antiracistes de la societat civil s'ha tractat de posar en valor la necessitat d'una unió entre l'antifeixisme, a l'Estat espanyol lligat a la lluita anti-franquista, i una lluita contra el racisme (García, 2023).

Sovint, com succeeix als territoris de l'Estat espanyol, aquestes forces polítiques d'extrema dreta pretenen situar-se

5 El 6 de febrer de 2014 diverses persones es van llançar al mar per intentar arribar a la platja d'El Tarajal (Ceuta) nedant. Diverses organitzacions per la defensa dels drets humans sostenen que mentre es trobaven a l'aigua, agents de la Guàrdia Civil van intentar evitar que arribessin a terra ferma mitjançant l'ús excessiu de la força i de material antidisturbis provocant la mort de 15 persones.

6 Amnistia Internacional ha seguit el cas i ha documentat la tragèdia: <https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/blog/historia/articulo/tragedia-en-la-valla-de-melilla-nunca-mas/>

socialment i políticament en contextos geogràfics i culturals concrets, però les seves retòriques patriòtiques i els seus programes, ben analitzats, són extremadament similars. El clar exemple d'això es troba en la sinergia política i filosòfica donada -malgrat les diferències- entre partits espanyolistes com Vox, i partits catalanistes com Aliança Catalana. Tot i situar-se aparentment en extrems nacionalistes oposats i articular-se de manera diferent davant la identitat cristiana, aquestes forces polítiques comparteixen l'essencial. Mentre que Vox defensa un espanyolisme hereu del franquisme, Aliança Catalana inscriu el seu projecte en el marc d'un nacionalisme català excloent. El seu rebuig compartit a la migració del Sud Global, i molt especialment la magrebina i l'africana. La seva vinculació entre migració i criminalitat, troba dues formes estratègiques d'aparèixer davant del gran públic atenuant la seva aparença racista i la seva adhesió a la teoria conspiranoica del Gran Reemplaçament⁷ de la població blanca, especialment, per la població musulmana amb apel·lacions a la seguretat i la necessitat d'autopreservació i a la suposada islamització d'Europa, Espanya o Catalunya.

D'una banda, l'obsessió generada entorn de les persones migrants en situació administrativa irregular canalitza formes de racisme islamòfob i antinegre que, escudades darrere el marc institucional de la Llei d'Estrangeria, aconseguen adequar-se al sentit comú de la respectabilitat legal. D'altra banda, es troben les al·lusions constants, fetes per les dues forces polítiques, a la "islamització de la societat", al perill de l'"islamisme", o del "salafisme". Aquesta retòrica

7 És una teoria conspiranoica d'extrema dreta que té origen al context francès que sosté que els francesos blancs catòlics i la població blanca cristiana europea en general estan sent sistemàticament substituïts per pobles no europeus, especialment àrabs, nord-africans i subsaharians, mitjançant la immigració "massiva", el creixement demogràfic i una disminució de la taxa de natalitat europea.

buida per mitjà de la qual s'insinua la perillositat inherent de qualsevol persona musulmana es recolza en els ja àmpliament criticats marcs estatals de prevenció antiterrorista (Amazian 2017; Douhaibi i Amazian, 2019).

A la llum de l'anàlisi presentada al document, és evident que l'extrema dreta ha desplegat una estratègia complexa i cohesionada per reconfigurar el panorama polític i cultural contemporani. Mitjançant una combinació de narratius simplistes, retòrica provocadora i explotació de temors socials, aquest moviment ha aconseguit influir en el discurs públic i dominar l'agenda política en diverses qüestions clau. Les seves campanyes han estat particularment efectives en la promoció de la dretanització del debat polític, especialment en temes relacionats amb el racisme, la islamofòbia, l'antifeminisme i l'oposició als drets LGTBIQ+.

L'extrema dreta ha aprofitat hàbilment les plataformes de comunicació, especialment les xarxes socials, per difondre el seu missatge simplista i provocador, influenciant la manera com la societat percep els temes de diversitat i drets humans. Al mateix temps, ha canalitzat les inseguretats i les pors d'un sector de la població, especialment entre els homes blancs, a través de narratives identitàries i de victimització.

És crític entendre que l'agenda de l'extrema dreta no només s'ocupa de qüestions simbòliques, sinó que té profundes implicacions socials i polítiques. La seva retòrica racista i nativista, lluny de ser una mera expressió d'odi, serveix per reforçar un sistema de poder jeràrquic basat en la supremacia blanca i en la preservació d'una suposada homogeneïtat cultural. A continuació es presentarà, a partir del que han identificat les entitats de la Taula del Tercer Sector, els impactes en els discursos i els drets socials.

c. Impactes en les entitats i drets socials

El fenomen del creixent protagonisme de les ideologies i discursos d'extrema dreta en la societat contemporània ha generat un consens crític entre diverses entitats que participen en l'anàlisi d'aquesta qüestió: han aconseguit introduir discursos centrats en la idea de pèrdua, escassetat i competició entre diversos sectors de la població. Aquestes idees, compartides pel segment més conservador de la societat, s'han anat infiltrant en diversos àmbits, des de les tradicions liberals fins als col·lectius en situació de major vulnerabilitat. La simplificació d'aquests discursos, que ofereixen explicacions unidimensionals a problemes complexos, ha facilitat la seva acceptació i difusió en comunitats diverses.

Així mateix, la narrativa d'exclusió promoguda per aquestes ideologies ha impactat negativament en els drets socials individuals i col·lectius, configurant agendes polítiques que accentuen les divisions i la fragmentació social. Es fa evident, doncs, la necessitat d'abordar aquesta qüestió des de múltiples perspectives i desenvolupar estratègies comunitàries d'intervenció que contrarestin aquests discursos i promoguin una convivència més cohesionada i inclusiva.

Existeix entre les entitats una percepció generalitzada de pèrdua de nivell de vida perquè no n'hi ha per tothom i s'ha de competir pels recursos. Tanmateix, totes aquestes idees les trobem presents en les tradicions liberals i neoliberals que han tendit a individualitzar les societats i a trencar vincles socials i xarxes comunitàries. Aquestes percepcions estan tant entre col·lectius assenyalats per l'extrema dreta com per aquells als quals vol atraure i marcar les subjectivitats, opinions i actituds.

La vulnerabilitat a aquests discursos és doble. Per una banda, perquè podem en un moment donat creure i

acceptar les seves explicacions simplistes. Per l'altra, perquè la seva propagació ens pot afectar en el nostre propi accés a drets socials (ja sigui perquè som una persona racialitzada, LGTBIQ+, dona, amb discapacitat, de classe treballadora, etc.). Si bé, recordem, tots aquests grups tenen accessos desiguals a drets en les societats modernes.

Un dels elements clau identificats que faciliten la permeabilitat del discurs en diversos grups de població és la seva simplicitat. Aquest tipus de discursos donen explicacions simplistes a problemes complexos que afecten el dia a dia de la ciutadania i busca culpables sobre els quals carregar els malestars i responsabilitzar sobre aquesta pèrdua.

Paradoxalment, aquesta socialització dels discursos acaba incidint de manera negativa en els drets socials, individuals i col·lectius i fomentant narratives d'exclusió que acaben guiant les agendes polítiques institucionals. Diverses organitzacions, com SOS Racisme Catalunya, advertixen dels riscos que aquests missatges representen per a la cohesió social i els drets individuals i col·lectius. Un aspecte crític d'aquest fenomen és la influència que exerceix sobre els joves, que poden ser susceptibles a aquestes narratives simplistes.

Una de les preocupacions de les entitats de la Taula del Tercer Sector és la creixent afinitat de les persones amb les quals treballen amb partits com Vox o Aliança Catalana que demostra com aquestes idees han arrelat en àmbits fins ara menys susceptibles. A Catalunya i a l'Estat Espanyol, Vox ha aconseguit penetrar en barris amb major exclusió amb una retòrica que apel·la a valors conservadors i tradicionals, influenciant certs sectors de la població gitana i també de la d'origen migrat, especialment allà on determinades interpretacions evangelistes i islàmiques ultraconservadores han aconseguit tenir cert rang d'influència. Aquesta és una

qüestió molt important que les entitats socials han de poder discutir per tal de pensar estratègies d'intervenció que no enforteixin encara més les estructures de poder (de classe, racialització, patriarcals i heteronormatives) que impacten en aquests barris i les seves poblacions. Un exemple que es va compartir en els grups de discussió té a veure amb el Poble Gitano: *"Vox amb la seva política populista s'ha apropiat a persones gitanes, i això és evident, ha anat a parar en molts barris guetitzats, on probablement altres grups polítics no havien arribat o havien arribat d'una altra manera, i han arribat amb un discurs que és el que realment entenen, comprenen i defensen la població gitana: defensa de la família, del conservadorisme, del paper tradicional de les dones, etc. En les últimes eleccions hi ha un bon nombre de persones del Poble Gitano que han votat a Vox"* (Grup de discussió, febrer 2024).

És necessari assenyalar dos matisos en relació amb aquesta qüestió. En primer lloc, la població romaní i migrant, en tota la seva heterogeneïtat, forma part de la societat i no representa un bloc monolític en termes polítics. Per tant, més que alarmar-nos davant la proliferació de narratives ultraconservadores entre determinades poblacions, hauríem d'analitzar per què les formes presents de racisme institucional i estructural que impacten en les mateixes afavoreixen un buit que aquests relats venen a omplir. D'altra banda, des d'un punt de vista influït per prejudicis culturalistes i antireligiosos sobre les comunitats en qüestió, s'oblida que aspectes com el cultural i el religiós/espiritual també són heterogenis i discutibles, per la qual cosa interpretar-los com el problema en sí desemboca, de nou, en formes de racisme condescendent.

És central el concepte de família que consideren que s'està perdent a la societat actual. Responsabilitzen d'aquesta pèrdua els feminismes i les dissidències sexuals i de gènere. Val a dir que aquest model de família xoca amb altres models

familiars basats en relacions comunitàries que també existeixen i que, en canvi, gaudeixen de molt menys reconeixement en el nostre entorn. Voldríem diferenciar-lo de models de família en societats comunitàries on prima allò comú per sobre d'allò individual. En un context d'hostilitat racista com el que vivim, les diferents comunitats migrades i també el poble gitano han trobat en la família extensa l'espai de trobada i suport comunitari per resistir aquesta ofensiva. Els discursos d'extrema dreta o ultraconservadors manipulen i exploten aquest fet en el seu benefici alimentant la idea que aquesta comunalitat està en perill per culpa dels feminismes i el col·lectiu LGTBIQ+. Aquí el discurs i els atacs es concentren en la idea de la "ideologia de gènere" i l'"educació sexual" als centres educatius. Cal dir que aquesta manipulació coincideix amb processos de dretanització dels discursos també en el si de les diferents comunitats a través de la penetració de postures i interpretacions cada cop més conservadores de l'evangelisme, el cristianisme o l'islam. El fet que els moviments d'esquerres, la majoria dels feminismes i espais polítics LGTBIQ+ -o almenys els més hegemònics-, hagin abandonat l'espai polític de l'espiritualitat i la religió a la dreta i l'extrema dreta no ha possibilitat la disputa d'aquests espais en termes de drets i diversitat (Fernández, 2023).

Les conseqüències d'aquest fet són múltiples: es tendeix a explicacions culturalistes de la LGTBIQ+-fòbia perquè "les seves cultures són així", s'esborra la diversitat interna de les diferents comunitats, s'alimenta la idea que a Occident o Europa no hi ha LGTBIQ+-fòbia i s'incideix en l'exclusió d'aquests grups i en la fragmentació social. Com es pot veure, hi ha múltiples disputes i discussions a fer tant a nivell intern dels diferents grups com a nivell de tota la societat.

El discurs d'odi també es manifesta en la discriminació cap a col·lectius amb discapacitat, salut mental o autisme.

Aquestes persones es troben sovint en situació d'exclusió en àmbits com l'educació i l'ocupació, amb suggeriments discriminatoris sobre l'accés a serveis adaptats. A més, s'enfronten a dificultats en l'accés a condicions materials de vida dignes, contribuint a la seva situació de vulnerabilitat i exclusió social.

Les entitats que acompanyen a persones amb discapacitat, problemes de salut mental o autisme sovint es troben amb narratives capacitistes. En l'àmbit de l'educació, per exemple, alguns representants de l'extrema dreta han suggerit que els nens i nenes amb necessitats especials estarien millor en escoles d'educació especial, perpetuant una mentalitat discriminatòria. A més, hi ha problemes d'accés a l'ocupació i resistència a modalitats de treball adaptades. Encara hi ha molta desinformació respecte a la discapacitat i l'autisme, i s'han expressat discursos capacitistes en relació amb les persones de la comunitat que també són LGTBIQ+, negant-los la capacitat de ser qui són.

No obstant això, en els últims anys han vist un viratge en els discursos socials i institucionals cap a posicions més segregadores i assistencialistes que suposen un retrocés en la feina que han estat fent per a l'assoliment d'estratègies més comunitàries, des del suport mutu entre iguals i des de l'agència de les persones usuàries. Sovint es troben amb discursos que els situen en la perifèria de la defensa dels drets socials, com si les qüestions que els marquen no fossin importants o urgents: *"Ens diuen, teniu dret a accedir-hi, però, amb tota la gent que hi ha, és realment possible? En reunions, ens hem vist confrontats amb aquestes estadístiques: Disculpeu, representeu només el 1,23% de la població"* (Grup de discussió, febrer 2024).

Aquests discursos sumats a l'experiència viscuda d'abandonament institucional i falta de recursos porta a les persones

amb discapacitat, autisme o problemes de salut mental a tenir la percepció de no ser una prioritat per les polítiques i a ser vulnerables a discursos que busquen culpables en les persones migrades i/o racialitzades, per exemple. Aquesta narrativa promou una societat productiva, ancorada en principis capitalistes, i contribueix a la segregació social, minimitzant la presència de certs grups en la societat. Tot plegat té un alt impacte pel que fa a l'accés a l'educació i la inserció laboral dels col·lectius.

En el camp de les condicions materials de vida, les dades revelen una realitat preocupant. L'informe de SOS Racisme Catalunya, "INVisibles: L'Estat del racisme a Catalunya", basat en l'anàlisi de les atencions del seu Servei d'Atenció i Denúncia (SAiD) de l'any 2022, posa de relleu diversos aspectes crítics. El principal motiu de denúncia de racisme refereix a discriminacions en l'accés als drets socials, que representen el 23,8% del total, seguit d'agressions i discriminacions entre particulars (19,88%) i agressions i abusos per part de cossos de seguretat pública (17,47%). L'informe també resalta la preocupació per la discriminació en l'accés als drets socials, identificant la seva alta infradenúncia i assenyalant que, majoritàriament, els agents discriminadors són institucions públiques com centres educatius o organismes autonòmics d'educació, així com en altres àmbits com el sanitari, habitatge, estrangeria, empadronament, àmbit judicial i prestació de serveis bàsics. Les persones majors de 16 anys amb nacionalitat estrangera tenen una taxa ERPE⁸ (persones en risc de pobresa o exclusió) del 19,5%, amb la meitat d'elles en situació de risc de pobresa o exclusió, segons l'enquesta de condicions de vida del 2022 de l'Idescat⁹.

8 AROPE en les seves sigles en anglès (At Risk of Poverty and/or Exclusion).

9 Dades recollides a la pàgina web d'Idescat: <https://www.idescat.cat/pub/?id=pmh&n=682>

Com han identificat entitats com Càritas Diocesana de Barcelona la pobresa també està sent criminalitzada, i aquells que reben ajuda social sovint són acusats de malbaratar-la o no merèixer-la: *"Sempre que hi ha ajudes públiques, hi ha el discurs sempre. Aquesta persona té l'ajuda perquè no vol treballar, prefereix viure d'un ajut públic que no buscar-se la vida"*. (Grup de discussió, febrer 2024)

Això contribueix a un discurs que no només afecta les persones migrades sinó també les persones blanques en situació de vulnerabilitat. Es qüestiona si la situació de la persona deriva d'una falta de bona planificació econòmica o si és el resultat de decisions individuals, com ara "tenir un nombre excessiu de fills". Aquests discursos es troben sobretot a les xarxes socials:

"Veiem molta més criminalització del col·lectiu musulmà o de persones d'altres orígens. Els principals comentaris que rebem per xarxes estan relacionats amb la comparació, especialment amb la diferència de tractament entre els immigrants i els residents locals. Vull dir, discursos com "ells reben ajuda, mentre que nosaltres no". Aquest és el principal punt de discussió. Després, hi ha comentaris directes, com el de "que tornin al seu país" (Grup de discussió, febrer 2024)

Els últims anys aquesta presència a les xarxes socials ha exacerbat la presència de l'extrema dreta a les institucions normalitzant aquest discurs en l'espai públic i polític: *"Moltes persones expressen obertament opinions contràries als immigrants, cosa que fa uns cinc o sis anys no era tan habitual. Aquest canvi crec que és simptomàtic i també ens planteja molts reptes com a entitats, en intentar ser un eix de contenció i construir relats que desmuntin aquestes qüestions. Observem que aquests missatges, especialment a través de les xarxes socials, estan calant en les persones joves. La simplificació i l'atac als col·lectius vulnerables són cada vegada més evidents. És*

difícil lluitar contra això, especialment quan fins i tot els professors no estan prou sensibilitzats.” (Grup de discussió, febrer 2024)

D'aquesta manera es desresponsabilitza el sistema econòmic o els poders que creen desigualtat, destrueixen llocs de treball o empobreixen les classes treballadores.

Una altra realitat altament documentada és la del racisme immobiliari: “(...) *persones o famílies que han fet un procés en projectes de Càritas, que tenen un contracte indefinit, però que al final, quan intenten sortir al mercat convencional, es troben moltes dificultats. M'ho deia un noi que teníem en un pis de menors extutelats, que ja havia fet tot un procés, i deia que quan vaig a buscar un pis de lloguer, malgrat que tinc un contracte indefinit, pel meu cognom, doncs ja em posen traves o diuen que no hi ha pisos de lloguer. O l'altre dia, una senyora que està vivint en un pis de la Fundació d'Habitatge Social, que està vinculada a Càritas, ens ho deia, diu, estic buscant pis de lloguer i en veure'm van dir, vostè no, que és negre, o és una persona racitzada.” (Grup de discussió, febrer 2024)*

Aquesta realitat s'ha manifestat de manera crua en diversos estudis, com el realitzat a Barcelona el 2020¹⁰ i un altre a Girona i Salt el 2022¹¹, on es va posar de manifest un biaix discriminatori evident en el procés de lloguer, amb propostes explícites de no acceptar “immigrants o persones de color” o “persones amb un nom àrab”.

Hi ha una dimensió estructural d'aquesta discriminació o vulneració de drets que ja hi era, com s'ha comentat. I la cosa

10 Per a més informació consulteu el següent enllaç: https://ajuntament.barcelona.cat/dretsidiversitat/ca/noticia/la-clau-pot-ser-un-nom_992039

11 Es tracta d'un estudi realitzat pel Diari Ara: https://www.ara.cat/comarquesgironines/discriminacio-racial-lloguer-mes-80-d-agencies-girona-salt_130_4431639.html

és veure també com s'està ampliant a col·lectius, o sigui, aquests discursos a col·lectius que abans no tenien aquestes idees. I també en quin impacte estan tenint a nivell administratiu, ja sigui perquè han arribat a les institucions, o els governs, o sigui, quina capacitat d'incidència tenen, també, aquests discursos i aquests grups per impactar de polítiques de drets socials.

Actualment, a l'àrea metropolitana hi ha dificultats d'accés al padró, per exemple, o a serveis socials bàsics o desconeixement de moltes de les prestacions que les persones d'origen migrat poden tenir. Hi ha ajuntaments que posen traves en l'accés a drets. Per tant, veiem que aquestes polítiques de dificultat, drets que en principi són reconeguts, però que estan vulnerats, ja hi són, avui en dia, en molts ajuntaments, i són moltes les vegades que les entitats han de mediar entre les persones que acompanyen i els ajuntaments per dir que la persona està vivint a un determinat lloc i pot acreditar que aquesta persona ha de tenir dret tant a accedir al padró com a accedir al CAP, així com escolaritzar als seus fills. Perquè el fet d'estar empadronat et dona accés a molts altres drets.

Amb el discurs que les polítiques socials fan "efecte crida" les entitats es troben que a algunes administracions els drets i polítiques assolides, s'estan destruint: *"I aquí, per exemple, nosaltres estàvem amb molts ACOL's, que era un procés d'inserció laboral per a joves, que estan un any i després ja se'ls regularitza la situació. I això ja ve pagat per la Generalitat, els ajuntaments no han de fer inversions. I a Badalona, per exemple, ho teníem. I quan hi va haver canvi de govern, ho van tirar enrere perquè deien que era un efecte crida quan ja teníem gent convocada per treballar. Havíem fet un treball molt extens de les mateixes entitats i també, al final, estem parlant del futur d'aquestes persones. I l'excusa era aquesta, l'efecte crida."* (Grup de discussió, febrer 2024)

La tipologia de denúncies rebudes per l'Oficina per la Igualtat de Tracte i No discriminació entre els anys 2022-2024 assenyalen que un 35% de les denúncies rebudes estan relacionades amb casos de racisme i xenofòbia, seguides d'un 18% que tenen a veure problemàtiques de gènere i sexe. Així mateix, un 15% de les denúncies se centren en casos de discriminació cap a la comunitat LGTBIQ+, mentre que un 18% són denúncies vinculades al capacitisme. Aquestes xifres subratllen la necessitat imperant d'accions concretes per abordar i erradicar diverses formes de discriminació en tots els àmbits de la societat.

La radiografia de l'LGTBIQ+-fòbia a Catalunya del 2023 publicada pel Departament d'Igualtat i Feminismes de la Generalitat de Catalunya revela una preocupant escalada en els atacs als drets de les persones LGTBIQ+, especialment les persones trans. S'han documentat 670 casos de LGTBIQ+-fòbia, segons les denúncies recollides per la xarxa SAI, la OITND i els Mossos d'Esquadra, una xifra que duplica els 175 casos del 2022. Dels afectats, el 56% són persones trans, majoritàriament dones, i les incidències han estat sobretot en els àmbits social, sanitari i educatiu.

Pel que fa a la violència masclista, les xifres de femicidis són igualment alarmants. Segons la Comissió Interdepartamental per a la Igualtat Efectiva de Dones i Homes de la Generalitat de Catalunya, en el que portem de 2024 s'han registrat 10 femicidis a Catalunya, dels quals 5 han afectat menors, sent fills i filles víctimes de violència vicària.

d. Potencialitats i recomanacions

Les entitats socials es troben en una posició privilegiada per contrarestar l'auge dels discursos d'odi i l'extrema dreta i assenyalar les estructures de poder que les alimenten, tot incidint en la protecció dels drets socials, polítics i econòmics de tota la població. A continuació, es recull un conjunt de recomanacions que han sorgit en la discussió amb les mateixes entitats.

Amb la perspectiva adequada, a través de la seva tasca en la promoció de la defensa dels drets humans, poden generar canvis significatius en la manera com les societats aborden aquestes ideologies nocives i s'organitzen per a contrarestar-les. A través de la seva presència a les comunitats i la seva interacció directa amb aquestes poden identificar les necessitats específiques i proporcionar suport pràctic i emocional. Des de l'assistència jurídica fins a la teràpia psicològica, les entitats socials ofereixen serveis destinats a ajudar aquells que són objecte de discriminació i violència a causa dels seus orígens ètnics, la seva religió, la seva orientació sexual, etc.

Més enllà del suport directe, les entitats socials també desenvolupen projectes i iniciatives destinades a promoure la conscienciació i la sensibilització sobre aquestes qüestions tot creant espais comunitaris en els quals les persones que hi participen expressen que han trobat un sentiment de pertinença i comunitat, sentint-se part d'un lloc amb dignitat. Les entitats poden complir un gran paper per teixir vincles i comunitats diverses i equitatives, en la construcció d'una identitat col·lectiva, una comunalitat, que superi la sospita sobre l'altre i el racisme. Construir el sentit de pertinença de la comunitat a la comunitat, una comunitat per totes i per cada una de les persones, i que és clau en un

moment d'atomització, d'aïllament, desvinculats de lligams socials que s'estan perdent.

Un concepte que es va repetir molt durant els grups de discussió és el de ciutadania local *"entesa com un element que agafa el concepte de ciutadania, que és el vehicle d'accés a drets, però al mateix temps també és una noció d'identitat compartida, que és mutable, que es pot resignificar, i que s'ha de construir localment. És un terme que engloba tothom, també a les persones en situació administrativa irregular. Aquesta idea de ciutadania local és interessant d'utilitzar i d'entendre pel paper que les entitats poden jugar per construir-la"* (Grup de discussió, febrer 2024).

Una altra estratègia clau de les entitats socials és la generació de narratives alternatives i contranarratives que desafien els discursos d'odi i l'extrema dreta especialment a través de les xarxes socials, els mitjans de comunicació i altres plataformes. Tanmateix, les entitats socials també s'enfronten a reptes importants en la seva lluita contra els discursos d'odi i l'extrema dreta. A més, han de fer front a la manca de recursos i suport institucional, que dificulta la seva capacitat per respondre eficaçment a les necessitats dels afectats i promoure el canvi social. Per superar aquests reptes, és essencial una acció coordinada i col·laborativa entre les entitats socials, els moviments socials, les institucions internacionals afins i altres actors rellevants. Mitjançant la cooperació i la coordinació d'esforços, es pot augmentar l'eficàcia de les iniciatives de lluita contra els discursos d'odi i l'extrema dreta, assegurant que cap comunitat es quedi enrere.

Una part essencial d'aquesta tasca és la recuperació de la genealogia dels drets humans, especialment des d'una perspectiva del Sud Global. La història dels drets humans no ha estat equitativa, sinó que ha estat dominat per les veus i les

perspectives dels països occidentals i ha estat pensat per aquestes. Per tant, és crucial reconèixer les contribucions del Sud Global a la lluita per la dignitat humana i els drets fonamentals. A través de la recuperació d'aquesta genealogia, es pot ampliar la comprensió dels drets humans i garantir que les veus i les experiències del Sud Global siguin escoltades i respectades.

A més, és important subratllar la relació entre els drets humans, la comunitat i la necessitat d'una transformació econòmica i de la dimensió material. És important tenir en compte la nostra interconnexió i interdependència com a éssers humans en aquest planeta. Aquesta interconnexió també s'aplica als drets humans i a la necessitat de treballar junts com a comunitat per garantir que tots els membres de la societat tinguin accés als seus drets fonamentals. Això implica abordar les desigualtats en l'accés al treball i promoure una garantia d'ingressos que permeti a tothom viure amb dignitat i seguretat: *"Per això cal construir altres economies, altres realitats que combatin aquestes lògiques. Pensar en estratègies amb capacitat de generar aquestes oportunitats, aquests canvis i afectar l'economia. Amb aquesta lògica de drets humans, volem parlar amb l'economia social, volem parlar amb altres agents, precisament per entroncar aquestes línies d'acció"* (Grup de discussió, febrer 2024).

Una de les mancances que van detectar les participants dels grups de discussió és la falta de treball amb l'agència de les persones i el perill de la infantilització i el paternalisme. Per impedir-ho es va veure necessari el treball per a identificar, formar i enfortir lideratges comunitaris. Identificar els lideratges no pot servir per a controlar, vigilar o contenir, sinó per acompanyar i per invertir, i això en què es converteixen en elements de construcció de vincle.

En conclusió, les entitats socials tenen un paper vital en la lluita contra els discursos d'odi i l'extrema dreta. A través de la seva tasca de sensibilització, suport i generació de narratives alternatives, poden contribuir de manera significativa a la construcció d'una societat més justa. A més, tenen un paper crucial com a defensores dels drets humans, especialment quan es tracta de recuperar la genealogia dels drets humans des del Sud Global i promoure una visió de la comunitat i els drets humans com a conceptes interconnectats.

4. Conclusions

Després d'analitzar detingudament el contingut presentat sobre els discursos d'odi i l'auge de l'extrema dreta en el context social i polític actual, es poden extreure diverses conclusions crucials que aborden la complexitat d'aquest fenomen i la necessitat imperiosa d'abordar-lo de manera integral. És vital situar els discursos d'odi en el context més ampli de les estructures de poder existents, com el colonialisme, el patriarcat i el nativisme, per comprendre el seu origen i impacte. No són quelcom espontani, sinó que s'alimenten de llargues històries de marcs legislatius, ideologies i pràctiques institucionals que han oprimint i perseguit diversos grups socials considerats "altres". Aquests fenòmens es vinculen directament amb el racisme, la islamofòbia, la violència masclista, la discriminació LGTBIQ+, entre d'altres.

Tot i la defensa de la llibertat d'expressió, els discursos d'odi troben els seus límits en aquells que poden incitar a la discriminació i la persecució. La seva instrumentalització per part de l'extrema dreta i altres actors reaccionaris posa en perill la dignitat humana i la democràcia. La legislació en matèria de discursos d'odi i delictes relacionats és fonamental per a combatre aquest fenomen, però la seva aplicació pràctica sovint es veu influïda per interpretacions ideològiques i interessos polítics.

Les entitats del tercer sector, juntament amb altres actors de la societat civil, poden jugar un paper crucial en la desarticulació dels discursos d'odi i en la visualització de les estructures de poder amb les quals estan connectats. A través de la conscienciació, l'educació i la defensa dels drets humans, es pot contrarestar l'impacte negatiu dels discursos d'odi en la vida quotidiana i les polítiques públiques. L'extrema dreta utilitza el racisme, la islamofòbia i el nativisme com a eixos

centrals per promoure la seva agenda política i cultural. Però aquests discursos no només busquen criminalitzar les comunitats d'origen migrat, sinó que també serveixen per reforçar la seva base de suport i influir en el discurs públic i polític general.

Es posa de manifest com el racisme modern té les seves arrels profundes en la història colonial europea. La deshumanització dels pobles colonitzats i la construcció de narratives que els inferioritzen són part integral del llegat colonial, que encara influeix en les relacions de poder actuals. El nativisme, promogut per l'extrema dreta, defensa una suposada homogeneïtat nacional basada en valors tradicionals i la preservació d'una identitat pròpia. Aquest discurs alimenta la idea de la superioritat cultural i justifica polítiques migratòries restrictives i la criminalització de les persones migrants.

L'extrema dreta ha aconseguit influir en el discurs públic i dominar l'agenda política a través de narratives simplistes i provocadores. Aquests discursos tenen implicacions simbòliques i un impacte profund en les polítiques socials i els drets humans. Per fer front a aquest fenomen, és crucial desafiar activament els discursos d'odi mitjançant campanyes de comunicació i contranarratives, identificant, formant i enfortint lideratges comunitaris, establint aliances entre diferents actors socials i polítiques, i invertint en polítiques socials amb una perspectiva comunitària. En resum, és urgent una acció coordinada i compromesa per contrarestar els discursos d'odi i promoure una societat més justa i inclusiva.

5. Glossari

- **Homonacionalisme** és un concepte que descriu una dinàmica institucional en la qual certes persones LGTBIQ+ són incloses en la nació amb la finalitat de reforçar i millorar els sistemes d'opressió colonial, patriarcal i capitalista. Aquesta inclusió no només té l'objectiu de legitimar les estructures de poder existents, sinó que també exerceix un efecte regulador sobre les vides de les persones LGTBIQ+ (Puar, 2007; Sadurní-Balcells i Langarita, 2024). En essència, el concepte de homonacionalisme posa de manifest com la normativitat heterosexual i homosexual es combinen amb els discursos nacionalistes imperialistes sobre la família, la ciutadania, el patriotisme i el terrorisme. Tot i que els discursos i polítiques pro-LGTBIQ+ s'han popularitzat en molts països, la realitat és que les condicions de vida de la majoria de les persones LGTBIQ+ no han millorat significativament, tant a nivell nacional com global.
- **Nativisme** és la ideologia que defensa una suposada homogeneïtat nacional basada en valors tradicionals i la preservació d'una identitat pròpia i vinculada al supremacisme blanc. Aquest discurs alimenta la idea de la superioritat cultural i justifica polítiques migratòries restrictives i la criminalització racial. El discurs nativista construeix identitats excloents i justifica la necessitat de reforçar les fronteres nacionals per protegir aquesta identitat "pròpia".
- **Punitivisme** és una ideologia o tendència que es caracteritza per promoure una resposta rigorosa i severa davant dels problemes socials i delictius, posant un fort èmfasi en l'ús de la repressió i la sanció penal com a principal forma de resoldre aquests problemes. Aquesta ideologia considera que l'aplicació de mesures punitives, com ara penes de presó llargues i severes, és la manera més efectiva de

dissuadir els comportaments considerats antisocials o delictius. És una ideologia que ha estat posada en qüestió pels feminismes i l'antiracisme els últims anys.

- **Capacitisme** és una forma de discriminació o prejudici basada en la suposició de la superioritat de les persones sense discapacitat i la subestimació o menyspreu cap a les persones amb discapacitat. Aquesta ideologia sosté que les persones amb discapacitat són inferiors o menys capacitades en comparació amb aquelles sense discapacitat, i pot manifestar-se de diverses maneres en diferents àmbits de la societat, incloent-hi l'educació, l'ocupació, l'atenció sanitària, l'accés a espais públics i la cultura popular.
- **Colonialisme** és un sistema polític, econòmic i social pel qual una potència estatal o una societat dominant estableix el control sobre un territori, un poble o una regió fora de les seves fronteres originals. En el cas d'aquest dossier es refereix als processos de colonització iniciats el 1492 amb l'arribada dels espanyols a Abya Yala.
- **Racisme estructural i colonialitat** posa de manifest com el racisme modern té les seves arrels profundes en la història colonial europea. La deshumanització dels pobles colonitzats i la construcció de narratives que els inferioritzen són part integral del llegat colonial, que encara influeix en les relacions de poder actuals.
- **Racisme institucional** es refereix a patrons de discriminació sistemàtica que estan incrustats en les estructures, polítiques i pràctiques de les institucions socials, com ara el govern, les empreses, l'educació, la salut i altres àmbits. Aquest tipus de racisme pot manifestar-se a través de polítiques o decisions que tenen efectes adversos sobre determinats grups ètnics o racials, la falta d'oportunitats iguals, la segregació residencial o escolar, el tracte desigual

davant la llei, entre altres formes. És important destacar que aquesta forma de racisme sovint no es produeix de manera intencionada, sinó que és el resultat de pràctiques sistèmiques que perpetuen desigualtats basades en la raça o l'origen ètnic.

- **Extrema dreta** és un espectre polític que inclou moviments, partits i ideologies que defensen posicions polítiques molt conservadores i, a vegades, radicalment nacionalistes, autoritàries o xenòfobes. Aquests grups solen posar èmfasi en la preservació d'identitats nacionals o ètniques, la promoció de valors tradicionals i la resistència al canvi social, cultural i polític. És important assenyalar que l'extrema dreta pot variar en la seva ideologia i enfocament segons els contextos nacionals i regionals.
- **Dretanització** en el context actual de l'auge de l'extrema dreta es refereix al fenomen pel qual les idees, discursos i polítiques associades tradicionalment amb l'extrema dreta estan guanyant acceptació o influència en el discurs polític i en les polítiques dels partits polítics més moderats. Aquest fenomen pot ser resultat d'un desplaçament cap a la dreta, així com també pot ser impulsat per l'estratègia política per captar vots de l'extrema dreta. En resum, la dretanització implica un desplaçament cap a posicions més dretanes o conservadores en el discurs i les polítiques, com a resultat de la influència o l'ascens de l'extrema dreta.
- **Xenofòbia** és una actitud o comportament negatiu, hostil o discriminatori cap a les persones o grups estrangers, especialment aquells que són percebuts com a diferents per raons ètniques, culturals o nacionals. Aquesta actitud pot manifestar-se de diverses maneres, com ara prejudicis, estereotips, discriminació, exclusió o fins i tot violència verbal o física. És una forma d'odi que viola els drets humans i contribueix a la divisió i el conflicte social.

- **Patriarcat** és un sistema social, econòmic i polític basat en una estructura de poder predominantment masculina, on els homes exerceixen un control preponderant sobre les dones en molts àmbits de la vida. En aquest sistema, els homes ocupen posicions de poder i autoritat, mentre que les dones solen ser relegades a rols subordinats i se'ls nega l'accés a recursos i oportunitats iguals. El patriarcat es manifesta a través de normes de gènere, expectatives socials i pràctiques institucionals que reforcen la dominació masculina i la submissió femenina. Aquest sistema pot perpetuar-se a través de la socialització, les institucions culturals i els sistemes de governança, i pot tenir un impacte profund en la vida de les persones, les relacions entre els gèneres i les estructures socials més amples. El feminisme i altres moviments de justícia de gènere han qüestionat i lluitat contra el patriarcat per promoure la igualtat de gènere i el respecte pels drets de les dones.
- **Feixisme** és una ideologia política, social i econòmica caracteritzada per un autoritarisme radical, nacionalisme extrem, culte a la força i al lideratge carismàtic, i la supressió de les llibertats individuals i polítiques en nom de l'ordre, la unitat i la força dels grups ètnics o nacionals considerats superiors. El feixisme sovint busca establir un estat totalitari, on el govern té un control absolut sobre tots els aspectes de la vida dels ciutadans, incloent-hi l'economia, la cultura i la política. Aquest moviment també tendeix a promoure valors tradicionals i conservadors.
- **Heteronormativitat** és un concepte que descriu la suposició culturalment imposada que les relacions heterosexuals són l'única forma vàlida de relació i la norma social predominant. Aquesta idea implica que l'orientació sexual "normal" o "natural" és l'heterosexualitat, mentre que altres formes d'expressió sexuals són considerades

desviacions o anormalitats. L'heteronormativitat també influeix en altres àmbits de la vida, com ara les expectatives de gènere i els rols de gènere assignats. En els últims anys, hi ha hagut un creixent reconeixement i crítica de l'heteronormativitat com a font d'injustícia i discriminació per a les persones que tenen orientacions sexuals o identitats de gènere no normatives.

6. Bibliografia

- Amzian, Salma (2021) Islamofobia institucional y securitización.
- Análisis del impacto y expansión del paradigma securitario antiterrorista en el ámbito español. SOS RACISME. Disponible: https://www.sosracisme.org/wp-content/uploads/2021/07/InformeIslamofobia_01072021_INTERACTIVO_CAST_.pdf
- Amzian, Salma (2022) Informe sobre Racisme Estructural i Institucional a la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Disponible en <https://ajuntament.barcelona.cat/dretsdiversitat/sites/default/files/Informe-racisme.pdf>
- Arnau Roig, Jordina; Sidera Gallart, Alba (2023) *Guía práctica contra la extrema derecha. Entender y combatir los nuevos fascismos de todo el mundo*. Editorial Milenio, Lleida.
- Douhaibi, Ainhoa; Amzian, Salma (2019) La radicalización del racismo. Islamofobia de Estado y prevención antiterrorista. Cambalache, Oviedo.
- Escaño, Carlos (2021) Los límites de la libertad de expresión y la apología del odio. *Amnistía Internacional*. Disponible en: <https://www.es.amnesty.org/en-que-estamos/blog/historia/articulo/los-limites-de-la-libertad-de-expresion-y-la-apologia-del-odio/>
- Fernández, Helios (2023), Religión vs. Revolución. Malcolm X, musulmán de la liberación. Bellaterra Edicions, Manresa.
- Fernández, Helios (2019), El pensamiento islámico decolonial, una herramienta contra la islamofobia de género. Entrevista a Sirin Adlbi Sibai por Helios F. Garcés. *Tabula Rasa* [en línea]. 2019, (30), 207-219. ISSN: 1794-2489. Disponible en: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=39658467012>
- García López, F. Yeison (2023) Por una memoria histórica anticolonial y antifranquista. *La Marea*. Disponible: <https://www.lamarea.com/2023/01/10/por-una-memoria-historica-anticolonial-y-antifranquista/>

- Ramos, Miquel (2020) El antifascismo que nació para combatir a la nueva ultraderecha. *La Marea*. Disponible en: <https://www.lamarea.com/2020/07/08/el-antifascismo-que-nacio-para-combatir-a-la-nueva-ultraderecha/>.
- Rubio Gómez, Amara (2022), «Tiempos difíciles: la normalización del discurso de la extrema derecha” en Hastapenak. Revista de Historia Contemporánea y Tiempo Presente. Gaurko Historiaren Aldizkari Kritikoa. Número 4. Julio-diciembre de 2022. ISSN 2530-3627
- Serra Perelló, Laia (2020), «I més enllà de la crítica, què?» en En defensa de la democràcia: Els drets civils i polítics amenaçats al segle XXI. Número 50. Disponible en: <https://revistaidees.cat/i-mes-enlla-de-la-critica-que/>
- Lara, Alexis (2024) Negacionisme de gènere. Auge, expansió i mites de l'antifeminisme. Institució Alfons el Magnànim-Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació, Valencia.
- Ouled, Youssef (2020) Antifascismo y antirracismo: una alianza necesaria. *La Marea*. Disponible: <https://www.lamarea.com/2020/06/28/antifascismo-y-antirracismo-una-alianza-necesaria/>
- La estrategia y plan de acción de las Naciones Unidas (ONU) para la lucha contra el discurso de odio, 2019. Disponible a: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/Action_plan_on_hate_speech_ES.pdf
- Manual pràctic per a la investigació i enjudiciament de delictes d'odi i discriminació (2015) Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Catalunya). Disponible en: https://cejfe.gencat.cat/web/.content/home/publicacions/manual_investigacio_delictes_odi.pdf
- Recomendación general nº 15 relativa a la lucha contra el discurso de odio y memorandum explicativo, 2015. Disponible a: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-n-15-on-combating-hate-speech-adopt/16808b7904>

DARRERS NÚMEROS PUBLICATS:

- 67 - **Claus del debat actual del sistema de garantia d'ingressos a Catalunya:** finestreta única, complements i quanties (desembre 2023)
- 66 - **Esperant els meus drets.** Radiografia dels temps d'espera en els recursos i prestacions socials més sol·licitats a Catalunya (novembre 2023)
- 65 - **El decret d'escola inclusiva cinc anys després, un desplegament insuficient?** (novembre 2022)
- 64 - **La pobresa en les dones:** el precari equilibri del treball i la conciliació (març 2022)
- 63 - **L'LGBTI-fòbia estructural:** la discriminació en l'accés als drets socials (octubre 2021)
- 62 - **Les barreres a la participació política:** una qüestió de democràcia i cohesió (juny 2021)
- 61 - **Fronteres de paper:** la irregularitat administrativa i la invisibilització de les persones (abril 2021)
- 60 - **La soledat no desitjada durant la vellesa, un fenomen social** (setembre 2020)
- 59 - **Justícia restaurativa.** Una resposta al conflicte més humana, inclusiva i transformadora (febrer de 2020)
- 58 - **L'LGBTI-fòbia entre infants i adolescents.** Una problemàtica social a resoldre (novembre de 2019)
- 57 - **El sistema de pensions a Espanya.** Les febleses d'un model que urgeix una solució duradora (desembre de 2018)
- 56 - **Monoparentalitat femenina i pobresa. Gènere, soledat i conciliació, l'arrel del problema** (octubre 2018)
- 55 - **El preu de l'energia, factor clau en l'augment de la pobresa energètica** (febrer 2018)
- 54 - **Ocupació de qualitat:** resposta al fenomen dels treballadors i treballadores pobres (desembre 2017)
- 53 - **Els habitatges buits dels bancs.** Una oportunitat perduda per ampliar el parc d'habitatge social? (juliol 2017)
- 52 - **Escolteu-me!** L'Atenció Centrada en la Persona en el suport al procés d'envelliment (maig 2017)
- 51 - **L'atenció en salut mental dels infants i adolescents.** Noves respostes per afrontar un repte creixent (febrer 2017)
- 50 - **La precarietat laboral juvenil a Catalunya.** Una realitat incòmode (desembre 2016)
- 49 - **La millora dels Serveis Socials Bàsics a Catalunya.** Una proposta des del Tercer Sector Social (octubre 2016)
- 48 - **Cap a un Salari Mínim Digne.** Una reforma necessària per reduir les desigualtats socials a Catalunya (juliol 2016)
- 47 - **Maltractaments a les persones grans.** Una realitat oculta que exigeix respostes (maig 2016)

Barcelona, juny de 2024

Dipòsit legal:

B 11096-2024

Edita:

**Taula d'entitats del Tercer Sector
Social de Catalunya**

Taula d'entitats
del Tercer Sector Social
de Catalunya

HUB SOCIAL | Taula del Tercer Sector

C/Girona, 34, interior.

08010 Barcelona

T 93 310 57 07

www.tercersector.cat

Amb la col·laboració de:

**Diputació
Barcelona**

**Ajuntament de
Barcelona**

**Generalitat de Catalunya
Departament
de Drets Socials**

ara

HUB SOCIAL
INNOVACIÓ PER L'EQUITAT

Amb el suport de:

**Generalitat de Catalunya
Departament d'Igualtat
i Feminismes**